УДК 338.43: 322.125(477)

Самофатова В.А.

ФУНКЦІОНАЛЬНО-УПРАВЛІНСЬКА МОДЕЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

В статті визначено зміст та уточнено основні етапи процесу розробки функціонально-управлінської моделі сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону. Відзначено багатофункціональність агропродовольчої сфери. Зроблено висновок, що методологія управління агропродовольчою сферою регіону повинна грунтуватися на системному підході. Показано, що запропонована функціонально-управлінська модель дозволяє визначити та досягти довготривалої рівноваги між основними компонентами сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону (економічно, екологічною та соціальною).

Ключові слова: *агропродовольча сфера, функціонально-управлінська модель, сталий розвиток, системний підхід, інтеграція.*

Постановка проблеми. Агропродовольча сфера (АПС) є головною життєзабезпечуючою галуззю для існування і розвитку людства та виконує багато інших важливих функцій. Функціональність агропродовольчої сфери визначається сукупністю факторів, серед яких ключову роль відіграє природно-ресурсний потенціал та територіальне розташування. Просторові характеристики економічного розвитку також набувають зростаючої актуальності. Це пов'язано з процесами глобалізації та регіоналізації економіки, які хоч і є протилежностями, але постійно поєднуються у мінливому світі. Звідси випливає, що територіальне поєднання економічного, соціального і екологічного аспектів сталого розвитку АПС взаємопов'язано і повинно мати системний виробничо-територіальний характер. Методологічна проблематика формування управлінської моделі сталого розвитку АПС пов'язана з об'єктивною необхідністю урахування значної кількості різноспрямованих факторів і складних причинно-наслідкових зв'язків між ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичне підгрунтя дослідження сталого розвитку закладене у роботах В. Вернадського, С. Подолинського, П. Тейара де Шардена. Власне поняття сталий розвиток «sustainable development» з'явилося у 70-х роках XX ст. у межах роботи Римського клубу, що був створений і функціонує з метою пошуку шляхів вирішення глобальних проблем. Питанням теорії та практики сталого розвитку агропродовольчої сфери України присвятили свої праці В. Шевчук [1], Ю. Лузан [2], П. Саблук, О. Павлов [3], М.Й. Малік, Ю. Лупенко, В. Юрчишин, М. Хвесик та багато інших дослідників.

Незважаючи на значну увагу науковців, проблематика побудови управлінських моделей сталим розвитком АПС на регіональному рівні потребує подальших наукових розробок та їх практичної реалізації.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження функцій сталого розвитку і побудова концептуальної функціонально-управлінської моделі управління сталим розвитком АПС регіону.

Опис основного матеріалу дослідження. Агропродовольча сфера – найскладніша частина біосфери, оскільки вона виходить за межі живого, активно взаємодіючи із неживим та розумним [1, с. 98]. АПС потребує ведення виробничої діяльності в гармонії з природою. В Україні нині активно розвиваються процеси децентралізації державного управління, самоуправління і самоорганізації в усіх сферах життя. В агропродовольчій сфері ці перетворення повинні бути спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності, екологічної безпечності та соціальної спрямованості, тобто формування моделі сталого розвитку. Системний характер накопичених проблем у агропродовольчій сфері регіону має спиратися на адекватну методологію. Методологія дослідження сталого розвитку агропродовольчої сфери повинна грунтуватися на системному аналізі, територіальному підході, принципах синергетики та міждисциплінарності. Головним методологічним прийомом системного аналізу складного питання стає визначення початкового завдання, спрямованого на деталізацію і послідовність спрощених завдань [2, с. 12]. Сталий розвиток відображає об'єктивне протиріччя стабільності та прогресивних змін. Головною метою сталого розвитку є не короткострокове, а довгострокове економічне зростання, що гарантує соціальну справедливість та не загрожує навколишньому середовищу. В сучасному розумінні управління представляє

© **Самофатова Вікторія Анатоліївна,** докторант кафедри економіки промисловості, кандидат економічних наук, доцент, Одеська національна академія харчових технологій, м. Одеса, тел.: +380677859548, e-mail: vica_samofatova@mail.ru

собою комплексний процес, спрямований на відслідковування тенденцій, постановку цілей, розробку і вибір альтернативних рішень, складання програм, їх реалізацію і контроль за виконанням поставлених завдань. В зв'язку з цим управління слід розглядати як складну систему, тобто сталу сукупність взаємопов'язаних компонентів (елементів), що утворюють ціле. При розробці функціонально-управлінської моделі сталого розвитку АПС слід також враховувати природно-ресурсний потенціал та економіко-географічне положення досліджуваного регіону. Складна полікомпонентна та багаторівнева структура агропродовольчої сфери потребує визначення стратегічних пріоритетів її розвитку на засадах комплексності. Комплексність розвитку агропродовольчої сфери полягає у дотриманні узгодженості, збалансованості та гармонійності її економічної, соціальної та екологічної складових. Узгодженість ґрунтується на врахуванні відносної автономії та коеволюційного розвитку усіх складових системи. Збалансованість передбачає зрівноваженість розвитку цих складових з метою підтримання балансу між виробництвом, споживанням та ресурсами. Гармонійність означає рівномірність розвитку усіх складових агропродовольчої сфери з урахуванням інтересів кожної з них для збереження цілісності усієї системи. Отже, комплексність розвитку агропродовольчої сфери веде до збалансованості, а узгодженість забезпечує їх гармонійність. Комплексність розвитку агропродовольчої сфери, в свою чергу, сприяє їх сталості [3, с. 372]. Сучасні умови модернізації української економіки вимагають пошуку найбільш ефективних методів комбінування ресурсів та факторів агропромислового виробництва, тому управлінська модель є структурованим на засадах визначених пріоритетів комплексом цілей та прийомів системи менеджменту, що забезпечують досягнення визначених цілей. Сучасне навколишнє середовище характе-ризується мінливістю, невизначеністю, складністю та багатозначністю. Концепція, що описує нестабільність сучасного і, швидше за все, майбутнього світу отримала назву VUKA. Це акронім, утворений початковими літерами чотирьох слів: Volatility (мінливість, нестабільність, нестійкість, волатильність); Uncertainty (невизначеність), що означає значну складність у визначенні майбутнього; Complexity (складність), що означає наявність багатьох фактів, причин і факторів, які впливають на ситуацію; Ambiguity (багатозначність), що означає багатоваріантність основних умов і ситуацій [4, с. 122]. Сталість економічної системи характеризується кількісними і якісними параметрами. У відповідності до зазначеного виділяють економічні системи чотирьох типів сталості:

- реактивна сталість – спроможність економічної системи під впливом зовнішнього середовища функціонувати у межах наявної структури;
- активна сталість – спроможність економічної системи функціонувати, здійснюючи суттєвий вплив на зовнішнє середовище;
- адаптивна сталість – спроможність економічної системи функціонувати, змінюючи свою структуру, після початку зовнішніх впливів;
- превентивна сталість - спроможність економічної системи функціонувати, змінюючи свою структуру, до початку впливу зовнішнього середовища [5, с. 2].

Сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону у таких умовах повинен спиратися на сучасні інструменти управління, концепції маркетингу, які дозволяють гнучко реагувати на зовнішнє середовище, адаптуватися до нього та створювати умови для ефективної взаємодії зі споживачами та партнерами. У зв'язку з цим актуалізується необхідність формування багаторівневої системи управління сталим розвитком агропродовольчої сфери, яка має грунтуватися на раціональному використанні і побудові взаємозв'язків між різними видами і рівнями напрямів діяльності, ієрархії управління, сферами функціональної відповідальності, ресурсами. В основі сталого розвитку закладено потенціал з великою кількістю складових. Управління потенціалом сталого розвитку відбувається в ієрархічному порядку за трьома рівнями реалізації і взаємоузгодженості цілей: матерія – енергія – інформація [6, с. 19]. Функція управління – це особливий вид управлінської діяльності, конкретні форми управлінського впливу на діяльність системи, які обумовлюють і визначають зміст ділових взаємовідносин. Функції управління є спеціалізованими видами різних робіт, які можна розглядати, як з точки зору їх виконавців (конкретних працівників апарату управління), так і з точки зору процесу управління та характеру робіт, щ виконується. Розробку функціонально-управлінської моделі управління агропродовольчою сферою регіону доцільно розпочати з дослідження її функціональних складових (основних і забезпечуючих). Зокрема, вона характеризується багатофункціональністю, причому найважливішою з функцій – є забезпечення продовольчої безпеки на різних рівнях. В досягненні сталого розвитку агропродовольчої сфери одним з

найскладніших завдань є формування завершеного ланцюга з виробництва, зберігання, переробки та реалізації сільськогосподарської та харчової продукції. Важливим призначенням сталого розвитку АПС є також формування якості життя у сільській місцевості та невеликих містах. Розробка та практичне впровадження механізмів сталого розвитку сільських територій є пріоритетним завданням, оскільки від їх функціонування залежить сталий розвиток агропродовольчої сфери в цілому. Процес побудови управлінської моделі сталого розвитку АПС регіону передбачає дотримання принципів модульної побудови (тобто доцільно виділяти окремі модулі, які підлягають управлінню), динамізму системи та зовнішнього середовища, ієрархії (ранжирування стратегічних і тактичних завдань управління) та досягненні пріоритетної мети.

Автором запропоновано схему функціонально-управлінську модель сталого розвитку АПС регіону (рис. 1). Запропонована функціональна модель управління відображає сукупність етапів процесу управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону. Декомпозиція зазначеної функціонально-управлінської моделі дозволяє виокремити підсистеми, відповідно до яких процес управління складається з наступних етапів: планування сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону, аналіз факторів впливу на сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону; організація управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону; створення агротехнопарків і агротехнополісів у регіоні; формування інтеграційно-кластерних зв'язків у агропродовольчій сфері регіону.

Рис. 1 Функціонально-управлінська модель сталого розвитку АПС регіону*

* *Розроблено автором*

Сучасні умови модернізації української економіки вимагають пошуку найбільш ефективних методів комбінування ресурсів та факторів агропромислового виробництва, тому зазначена управлінська модель є структурованим на засадах визначених пріоритетів комплексом цілей та прийомів системи менеджменту, що забезпечують досягнення визначених цілей.

В цілому формування моделі сталого розвитку агропродовольчої сфери потребує:

- більш широкого залучення фермерських господарств, господарств населення до ринкового середовища;
- державної підтримки сімейних домогосподарств;
- створення для індивідуального сектору сприятливого інвестиційного клімату [3, с. 378];
- впровадження нововведень, енерго-екологозберігаючих технологій, зростання конкурентоспроможності виробництва;

- використання переваг принципу самоврядності розвитку, коли найважливіші завдання мають ініціюватися і вирішуватися на місцях;

- узгодженої координації управління на всіх рівнях.

Впровадження ефективних теоретичних напрацювань у практичне функціонування агропродовольчої сфери дасть можливість вмотивувати населення до життя у селах і невеликих містах та надасть поштовх до розвитку об'єднаного сільсько-міського континуального соціуму – просторово-економічного та екологічного середовища існування людей. Це сприятиме підйому і в інших споріднених галузях господарства і забезпечить сталий розвиток економіки регіону в цілому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Становлення і функціонування моделі сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону – це системна проблема і в її розв'язанні мають бути задіяні органи державної влади, наукові установи, навчальні заклади, територіальні громади, суб'єкти агропродовольчого бізнесу. Вона має бути належно збалансована за економічними, екологічними та соціальними параметрами та потребує урахування суспільних і приватних інтересів. Регіональну політику сталого розвитку слід розвивати у напрямку збереження людського капіталу, інноваційного підприємництва та інтенсифікації господарських зв'язків. Перспективи подальших наукових розвідок будуть пов'язані з розробкою методології управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону в умовах децентралізації влади та формування об'єднаних територіальних громад.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевчук В. О. Фізико-економічні засади національної стратегії розвитку агросфери / В. О. Шевчук // Економіка АПК – 2013. – №12. – С. 97–107.

2. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра екон. наук за спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Ю. Я. Лузан. – Київ, 2010. – 32 с.

3. Павлов О. І. Методологія визначення стратегічних пріоритетів розвитку сільських територій / О.І. Павлов // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України – 2014. – Вип.3 (107). – С. 370– 378.

4. Попова Н. В. Особливості розвитку підприємств транспортно-логістичної галузі в умовах VUCA-світу / Н. В. Попова // Економіка транспортного комплексу – 2015. – Вип. 26 – С. 120– 132.

5. Ерёменко О. В. Особенности и факторы устойчивого развития АПК / О. В. Ерёменко, Г. А. Польская, М. М. Булгакова // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии – 2014. – №9. – С. 1– 3.

6. Пакулін С. Л. Управління сталим розвитком сучасного підприємства / С. Л. Пакулін, А. А. Пакуліна // Траектория науки – 2016. – №3 (8) – С. 18– 26.

REFERENCES

1. Shevchuk, V. O. (2013). Fizyko-ekonomichni zasady natsionalnoi stratehii rozvytku ahrosfery [The physical-economic basis for national development strategies of the agrosphere]. – *Ekonomika APK – Ekonomika AFK*, 12, 97–107 [in Ukrainian]

2. Luzan, Yu. Ya. (2010). Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm zabezpechennia rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva Ukrainy [Organizational-economic mechanism of development of agroindustrial production of Ukraine]. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kiev [in Ukrainian]

3. Pavlov, O. I. (2014). Metodolohiia vyznachennia stratehichnykh priorytetiv rozvytku silskykh terytorii [The methodology for determining strategic priorities of development of rural territories]. – *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic problems of modern period of Ukraine*, 3, 370–378 [in Ukrainian]

4. Popova, N. V. (2015). Osoblyvosti rozvytku pidpryiemstv transportno-lohistychnoi haluzi v umovakh VUCA-svitu [Features of development of the enterprises of the transport and logistics industry in the conditions of the VUCA world]. – *The economy of the transport complex – Ekonomika transportnoho kompleksu*, 26, 120–132 [in Ukrainian]

5. Eryomenko, O. V., Polskaya, G. A. and Bulgakova, M. M. (2014). Osobennosti i faktoryi ustoychivogo razvitiya APK [Features and factors of sustainable development of agriculture]. – *Vestnik Kurskoy gosudarstvennoy selskohozyaystvennoy akademii – Vestnik of Kursk State Agricultural Academy*, 9, 1–3.

6. Pakulin, S. L. and Pakulina, A. A. (2016). Upravlinnia stalym rozvytkom suchasnoho pidpryiemstva [Managing sustainable development in the modern enterprise]. – Traektoryia nauky – The trajectory of science, 3, 18–26 [in Ukrainian]

Одержано 21.01.2017 р.